

b.

f.

cher d'autres voiles et d'autres ténèbres ,
que ces voiles et ces ténèbres mystiques ,
dont il se couvre volontairement dans

DE LA REINE D'ANGLETERRE. 9

commencement furent bientôt dissipés)
et que son heureuse fécondité redoubloit
tous les jours les sacrés liens de leur amour
mutuel , sans commettre l'autorité du roi
son Seigneur , elle employoit son crédit
à procurer un peu de repos aux catho-
liques accablés. Dès l'âge de quinze ans
elle fut capable de ces soins ; et seize an-
nées d'une prospérité accomplie , qui cou-
lèrent sans interruption , avec l'admira-
tion de toute la terre , furent seize an-
nées de douceur pour cette Église affligée.

ée , faisoit reten-
ues de Sion dans

Que si l'histoi-

ment la mémo-
histoire ne taira
a procurés à sa
me et mère très
elle a réconcilié
mari , et le ro-
la mémorail
vant ce fai

a. Lat. 6. 347^f

MARCI TULLII
CICERONIS
IN
CATILINAM
ORATIONES QUATUOR.

МАНУТИЗЛАМ

СИНОНИС

И

МАНИТАС

ПОУТАО ВЪЗДАТО

MARCI TULLII
CICERONIS
IN
CATILINAM
ORATIONES QUATUOR.

AMSTELODAMI.

M. DCC. XCIV.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

MAGNETI

SI MONOMIS

IN

MAGNETI

MONOMIS

MAGNETI

IN

Bayerische
Staatsbibliothek
München

peucharistie. A l'arrivée de la reine, la

fidèles, et rele-

ORATIO IN CATILINAM

PRIMA.

IN SENATU.

Lucius Sergius Catilina depulsus consulatu, conjurationis, cujus ipse dux erat, conscios in domum M. Porcii Læcæ convocarat nocte ea, quæ posterum diem nonarum novembrium consecuta est. Ipsi duci dies exeundi, ceteris mandandi conditio, descriptio totam per urbem cædis et incendiorum constituta fuerat; repertique erant duo equites romani, qui sese illa ipsa nocte Ciceronem in suo lectulo interfecturos pollicerentur. His, vixdum etiam cœtu illo dimisso, per Fulviam cognitis, Cicero domum suam majoribus præsidiis munivit, senatumque ad sextum idus novembris in ædem Jovis Statoris vocavit. Venit eodem Catilina, primamque hanc in eum orationem Cicero consul dixit: qua quidem oratione ostendit patefacta jam esse omnibus scelerata Catilinæ in rempublicam consilia;

ipsique suadet vel potius imperat, ut ex urbe exeat, quo et civitatem liberet metu, et ipse se liberius hostem populo romano profiteri queat. FABRICIUS.

I. **Q**UOUSQUE tandem abutere, Catilina, patientia nostra? quamdiu etiam furor iste tuus nos eludet? quem ad finem sese effrenata jactabit audacia? Nihilne te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt? Patere tua consilia non sentis? constrictam jam omnium horum conscientia teneri conjunctionem tuam non vides? quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?

O tempora, o mores! Senatus hæc intelligit, consul videt: hic tamen vivit. Vivit? immo etiam in senatum venit: fit publici consilii particeps: notat et designat oculis ad cædem unumquemque nostrum: nos autem, viri fortes, satisfacere reipublicæ videmur, si istius furorem ac tela vitemus.

Ad mortem te, Catilina, duci jussu consulis, jampridem oportebat: in te conferri pestem istam, quam tu in nos omnes jamdiu machinaris. An vero vir amplissimus, Publius Scipio, pontifex maximus, Tiberium Gracchum, mediocriter labefactantem statum reipublicæ, privatus interfecit: Catilinam vero, orbem terræ cæde atque incendiis vastare cupientem, nos consules perferemus? Nam illa nimis antiqua prætereo, quod Quintus Servi-

lius Ahala Spurium Maelium, novis rebus studentem, manu sua occidit. Fuit, fuit ista quondam in hac republica virtus, ut viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum, quam acerbissimum hostem coercerent. Habemus enim senatusconsultum in te, Catilina, vehemens et grave: non deest reipublicæ consilium, non auctoritas hujus ordinis: nos, nos, dico aperte, consules desumus.

II. Decrevit quondam senatus, ut L. Opimius consul videret, ne quid respublica detrimenti caperet: nox nulla intercessit; interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones Caius Gracchus, clarissimo patre, avo, majoribus: occisus est cum liberis Marcus Fulvius, consularis. Simili senatusconsulto, Caio Mario, et L. Valerio consulibus, permissa est

respublica : num unum diem postea
L. Saturninum , tribunum plebis , et
C. Servilium prætorem , mors ac poena
reipublicæ remorata est ? At nos vi-
cesimum jam diem patimur hebescere
aciem horum auctoritatis : habemus
enim hujusmodi senatusconsultum ,
verumtamen inclusum in tabulis , tam-
quam in vagina reconditum : quo ex
senatusconsulto confestim te interfec-
tum esse, Catilina , convenit. Vivis : et
vivis non ad deponendam , sed ad con-
firmendam audaciam. Cupio , Patres
conscripti , me esse clementem : cupio
in tantis reipublicæ periculis me non
dissolutum videri ; sed jam me ipsum
inertiæ , nequitiaque condemno.

Castra sunt in Italia contra rempu-
blicam , in Etruriæ faucibus collo-
cata : crescit in dies singulos hostium
numerus : eorum autem imperatorem

castrorum, ducemque hostium, intra moenia, atque adeo in senatu videtis, intestinam aliquam quotidie perniciem reipublicæ molientem. Si te jam, Catilina, comprehendi, si te interfici jussero; credo, erit verendum mihi, ne non hoc potius omnes boni serius a me, quam quisquam crudelius factum esse dicat. Verum ego hoc, quod jampridem factum esse oportuit, certa de causa nondum adducor ut faciam: tum denique interficere, cum jam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inveniri poterit, qui id non jure factum esse fateatur. Quamdiu quisquam erit, qui te defendere audeat, vives; et vives ita, ut nunc vivis, multis meis, et firmis præsidiis obsessus, ne commovere te contra rempublicam possis: multorum te etiam oculi et aures

non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur, atque custodient.

III. Etenim quid est, Catilina, quod jam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare coetus nefarios, nec privata domus parietibus continere vocem conjurationis tuæ potest? Muta jam istam mentem: mihi crede: obliviscere cædis, atque incendiorum: teneris undique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia; quæ etiam mecum licet recognoscas.

Meministine, me ante diem XII kalendas novembris dicere in senatu, fore in armis certo die, qui dies futurus esset ante diem sextum kalendas novembris, C. Manlium, audaciæ satellitem atque administrum tuæ? Num me fefellit, Catilina, non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum, id quod multo magis est

admirandum, dies? Dixi ego idem in senatu, cædem te optimatum contulisse in ante diem v kalendas novembris, tum cum multi principes civitatis Roma non tam sui conservandi, quam tuorum consiliorum reprimendorum causa profugerunt: num infirmari potes, te illo ipso die meis præsidiis, mea diligentia circumclusum, commovere te contra rempublicam non potuisse, cum tu discessu ceterorum, nostra tamen, qui remansissemus, cæde contentum te esse dicebas?

Quid? Cum te Præneste kalendis ipsis novembris occupaturum nocturno impetu esse confideres; sensistine, illam coloniam meo jussu, meis præsidiis, custodiis, vigiliisque esse munitam? Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo

audiam, sed etiam videam, planeque sentiam.

IV. Recognosce tandem mecum noctem illam superiorem: jam intelliges multo me vigilare acrius ad salutem, quam te ad perniciem reipublicæ. Dico te priori nocte venisse inter falcarios (non agam obscure) in M. Læcæ domum: convenisse eodem complures ejusdem amentiae, scelerisque socios: num negare audes? Quid taces? Convincam, si negas: video enim esse hic in senatu quosdam, qui tecum una fuere.

O dii immortales! ubinam gentium sumus? In qua urbe vivimus? Quam rempublicam habemus? Hic, hic sunt, in nostro numero, Patres conscripti, in hoc orbis terræ sanctissimo gravissimoque consilio, qui de meo, nostrumque omnium interitu, qui de

hujus urbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent: hosce ego video consul, et de republica sententiam rogo; et, quos ferro trucidari oportebat, eos nondum voce vulnero. Fuisti igitur apud Læcam illa nocte, Catilina: distribuisti partes Italiæ: statuisti quo quemque proficisci placeret: delegisti quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti urbis partes ad incendia: confirmasti, te ipsum jam esse exiturum: dixisti paululum tibi esse etiam tum moræ, quod ego viverem. Reperti sunt duo equites romani, qui te ista cura liberarent, et sese illa ipsa nocte paulo ante lucem me meo in lectulo interfecturos pollicerentur.

Hæc ego omnia, vix dum etiam cœtu vestro dimisso, comperi; domum meam majoribus præsidiis mu-

nivi, atque firmavi: exclusi eos, quos tu mane ad me salutatum miseras, cum illi ipsi venissent, quos ego jam multis ac summis viris ad me id temporis venturos esse prædixeram.

V. Quæ cum ita sint, Catilina, perge quo cœpisti; egredere aliquando ex urbe; patent portæ; proficiscere: nimium diu te imperatorem illa tua Malliana castra desiderant: educ tecum etiam omnes tuos; si minus, quam plurimos: purga urbem. Magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus intersit: nobiscum versari jam diutius non potes: non feram, non patiar, non sinam.

Magna diis immortalibus est habenda, atque huic ipsi Jovi Statori, antiquissimo custodi hujus urbis gratia, quod hanc tam tetram, tam horribilem, tamque infestam reipublicæ

pestem toties jam effugimus. Non est
 sæpius in uno homine salus summa pe-
 riclitanda reipublicæ. Quamdiu mihi,
 consuli designato, Catilina, insidiatus
 es, non publico me præsidio, sed pri-
 vata diligentia defendi. Cum proximis
 comitiis consularibus me consulem in
 campo, et competitores tuos interfi-
 cere voluisti, compressi tuos nefarios
 conatus amicorum præsidio, et co-
 piis, nullo tumultu publice concitato:
 denique quotiescumque me petisti,
 per me tibi obstiti; quamquam vide-
 bam perniciem meam cum magna
 calamitate reipublicæ esse conjunc-
 tam: nunc jam aperte rempublicam
 universam petis. Tempia deorum im-
 mortalium, tecta urbis, vitam om-
 nium civium, Italiam denique totam,
 ad exitium et vastitatem vocas.

Quare, quoniam id, quod est pri-

num, et quod est hujus imperii, disciplinæque majorum proprium, facere nondum audeo; faciam id, quod est ad severitatem lenius, et ad communem salutem utilius. Nam, si te interfici jussero, residebit in republica reliqua conjuratorum manus: sin tu (quod te jamdudum hortor) exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna et perniciosa sentina reipublicæ. Quid est, Catilina? num dubitas id, me imperante, facere, quod jam tua sponte faciebas? Exire ex urbe consul hostem jubet: interrogas me, num in exilium? non jubeo: sed si me consulis, suadeo.

VI. Quid enim, Catilina, est, quod te jam in hac urbe delectare possit? In qua nemo est, extra istam conjurationem perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui te non

oderit. Quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta vitæ tuæ est? Quod privatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus a manibus umquam tuis, quod flagitium a toto corpore abfuit? Cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam, ferrum, aut ad libidinem, facem prætulisti?

Quid vero! nuper cum morte superioris uxoris, novis nuptiis domum vacuam fecisses, nonne etiam alio incredibilem scelere hoc scelus cumulasti? Quod ego prætermitto, et facile patior sileri, ne in hac civitate tanti facinoris immanitas aut exstitisse, aut non vindicata esse videatur. Prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus senties: ad illa venio, quæ non

ad privatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem ac turpitudinem, sed ad summam rempublicam, atque ad omnium nostrum vitam salutemque pertinent.

Potestne tibi hæc lux, Catilina, aut hujus cœli spiritus esse jucundus, cum scias horum esse neminem, qui nesciat, te pridie kalendas januarias, Lepido et Tullo consulibus, stetisse in comitio cum telo? Manum, consulum et principum civitatis interficiendorum causa, paravisse? sceleri ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, sed fortunam populi romani obstitisse? Ac jam illa omitto: neque enim sunt aut obscura, aut non multa postea commissa. Quoties tu me designatum, quoties me consulem interficere conatus es? Quot

ego tuas petitiones ita coniectas, ut vitari posse non viderentur, parva quadam declinatione, et, ut aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore: neque tamen velle ac conari desistis. Quoties jam tibi extorta est sica ista de manibus? Quoties vero excidit casu aliquo, et elapsa est? Tamen ea carere diutius non potes; quæ quidem quibus abs te initiata saceris, ac devota sit, nescio, quod eam necesse putas consulis in corpore defigere.

VII. ¶ Nunc vero, quæ tua est ista vita? Sic enim jam tecum loquar, non ut odio permotus esse videar, quo debeo, sed ut misericordia, quæ tibi nulla debetur. Venisti paulo ante in senatum: quis te ex hac tanta frequentia, ex tot tuis amicis ac necessariis salutavit? Si hoc post hominum

memoriam contigit nemini, vocis expectas contumeliam, cum sis gravissimo judicio taciturnitatis oppressus? Quid, quod adventu tuo ista subsellia vacua facta sunt? Quod omnes consulares, qui tibi persæpe ad cædem constituti fuerunt, simulatque assististi, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt.

Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? Servi mehercle mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? Et, si me meis civibus injuria suspectum tam graviter, atque offensum viderem; carere me aspectu civium, quam infestis oculis omnium conspici mallet: tu cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium justum, et jam tibi diu debitum, du-

bitas quorum mentes sensusque vulneras, eorum aspectum præsentiamque vitare? Si te parentes timerent, atque odissent tui, neque eos ulla ratione placare posses; ut opinor, ab eorum oculis aliquo concederes: nunc te patria, quæ communis est omnium nostrum parens, odit ac metuit; et jamdiu de te nihil judicat, nisi de paricidio suo cogitare: hujus tu neque auctoritatem verebere, neque judicium sequere, neque vim pertimesces?

Quæ tecum, Catilina, sic agit, et quodammodo tacita loquitur: Nul- lum aliquot jam annis facinus exstitit, nisi per te: nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio direptioque sociorum impu- nita fuit ac libera: tu non solum ad negligendas leges, ac quæstiones, ve- rum etiam ad evertendas perfringen-

dasque valuisti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli: nunc vero me totam esse in metu propter te unum; quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me consilium iniri posse, quod a tuo scelere abhorreat; non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si est verus, ne opprimar; si falsus, ut tandem aliquando timere desinam.

VIII. Hæc si tecum, ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiam si vim adhibere non possit? Quid? Quod tu te ipse in custodiam dedisti? Quid? Quod vitandæ suspicionis causa, apud M. Lepidum te habitare velle dixisti? A quo non receptus, etiam ad me venire ausus es; atque, ut domi meæ te asservarem,

rogasti: cum a me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse iisdem parietibus tuto esse tecum, qui magno in periculo essem, quod iisdem mœnibus contineremur; ad Quintum Metellum prætorem venisti: a quo repudiatus, ad sodalem tuum, virum optimum, M. Marcellum demigrasti: quem tu videlicet et ad custodiendum te, diligentissimum, et ad suspicandum, sagacissimum, et ad vindicandum, fortissimum fore putasti. Sed quam longe videtur a carcere atque a vinculis abesse debere, qui se ipsum jam dignum custodia judicaverit?

Quæ cum ita sint, Catilina, dubitas, si hic emori æquo animo non potes, abire in aliquas terras, et vitam istam multis suppliciis justis debitisque ereptam, fugæ solitudinique mandare? Refer, inquis, ad senatum (id

enim postulas) et, si hic ordo placere sibi decreverit, te ire in exsilium, obtemperaturum te esse dicis. Non referam id, quod abhorret a meis moribus; et tamen faciam, ut intelligas, quid hi de te sentiant. Egredere ex urbe, Catilina: libera rempublicam metu: in exsilium, si hanc vocem expectas, proficiscere. Quid est, Catilina? Ecquid attendis? Ecquid animadvertis horum silentium? Patiuntur, tacent: quid expectas auctoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perspicis?

At si hoc idem huic adolescenti optimo, P. Sextio, si fortissimo viro, M. Marcello dixissem; jam mihi consuli hoc ipso in templo, jure optimo senatus vim et manus intulisset: de te autem, Catilina, cum quiescunt, probant: cum patiuntur, decernunt:

cum tacent, clamant: neque hi solum, quorum tibi auctoritas est videlicet cara, vita vilissima; sed etiam illi equites romani, honestissimi atque optimi viri, ceterique fortissimi cives, qui circumstant senatum; quorum tu et frequentiam videre, et studia perspicere, et voces paulo ante exaudire potuisti: quorum ego vix abs te jamdiu manus ac tela contineo; eosdem facile adducam, ut te hæc, quæ jampridem vastare studes, relinquentem, usque ad portas prosequantur.

IX. Quamquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut umquam te corrigas? Tu ut ullam fugam meditare? Ut ullum tu exsilium cogites? Utinam tibi istam mentem dii immortales duint! tametsi video, si mea voce perterritus, ire in exsilium ani-

num induxeris, quanta tempestas invidiæ nobis, si minus in præsens tempus, recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. Sed est tanti, dummodo ista privata sit calamitas, et a reipublicæ periculis sejungatur. Sed tu ut vitiis tuis commoveare, ut legum pœnas pertimescas, ut temporibus reipublicæ cedas, non est postulandum: neque enim is es, Catilina, ut te aut pudor a turpitudine, aut metus a periculo, aut ratio a furore revocarit.

Quamobrem, ut sæpe jam dixi, proficiscere: ac, si mihi inimico, ut prædicas, tuo conflare vis invidiam; recta perge in exsilium: vix feram sermones hominum, si id feceris: vix molem istius invidiæ, si in exsilium ieris jussu consulis, sustinebo: sin autem servire meæ laudi et gloriæ

mavis, egredere cum importuna sceleratorum manu: confer te ad Mallium: concita perditos cives: secerne te a bonis; infer patriæ bellum: exsulta impio latrocinio, ut a me non ejectus, ad alienos, sed invitatus, ad tuos isse videaris.

Quamquam quid ego te invitem, a quo jam sciam esse præmissos, qui tibi ad forum Aurelium præstolarentur armati? Sciam pactam et constitutam esse cum Mallio diem? A quo etiam aquilam illam argenteam, quam tibi, ac tuis omnibus perniciosam esse confido et funestam futuram, cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciam esse præmissam? Tu ut illa diutius carere possis, quam venerari, ad cædem proficiscens, solebas? a cujus altaribus sæpe istam dexteram impiam ad necem civium transtulisti?

X. Ibis tandem aliquando, quo te jampridem tua ista cupiditas effrenata ac furiosa rapiebat: neque enim tibi hæc res affert dolorem, sed quamdam incredibilem voluptatem: ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna servavit: numquam tu non modo otium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium concupisti: nactus es ex perditis, atque ab omni non modo fortuna, verum etiam spe derelictis, conflata improborum manum.

Hic tu qua lætitia perfruere? Quibus gaudiis exsultabis? Quanta in voluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quemquam, neque videbis? Ad hujus vitæ studium meditati illi sunt, qui feruntur, labores tui: jacere humi, non modo ad obsidendum stu-

prum, verum etiam ad facinus ob-
eundum : vigilare, non solum insi-
diantem somno maritorum, verum
etiam bonis otiosorum. Habes ubi os-
tentes illam præclaram tuam patien-
tiam famis, frigoris, inopiæ rerum
omnium ; quibus te brevi tempore
confectum esse senties. Tantum pro-
feci tum, cum te a consulatu repuli,
ut exsul potius tentare, quam consul
vexare rempublicam posses ; atque ut
id, quod esset a te scelerate suscep-
tum, latrocinium potius, quam bel-
lum nominaretur.

XI. Nunc, ut a me, Patres con-
scripti, quamdam prope justam patriæ
querimoniam detester ac deprecet ;
percipite, quæso, diligenter, quæ di-
cam, et ea penitus animis vestris men-
tibusque mandate. Etenim, si mecum
patria, quæ mihi vita mea multo est

carior, si cuncta Italia, si omnis respublica loquatur: M. Tulli, quid agis? Tune eum, quem esse hostem comperisti; quem ducem belli futurum vides; quem exspectari imperatorem in castris hostium sentis, auctorem sceleris, principem conjurationis, evocatorem servorum et civium perditorum, exire patieris, ut abs te non emissus ex urbe, sed immissus in urbem esse videatur? Nonne hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabis?

Quid tandem impendit te? Mosne majorum? At persæpe etiam privati in hac republica perniciosos cives morte multarunt. An leges, quæ de civium reorum supplicio rogatæ sunt? At numquam in hac urbe ii, qui a republica defecerunt, civium jura

tenuerunt. An invidiam posteritatis times? Præclaram vero populo romano refers gratiam, qui te, hominem per te cognitum, nulla commendatione majorum, tam mature ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit, si propter invidiam, aut alicujus periculi metum, salutem civium tuorum negligis. Sed, si quis est invidiæ metus, num est vehementius severitatis ac fortitudinis invidia, quam inertiae ac nequitiae pertimescenda? An, cum bello vastabitur Italia, vexabuntur urbes, tecta ardebunt, tum te non existimas invidiæ incendio conflagraturum?

XII. His ego sanctissimis reipublicæ vocibus, et eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus, pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu judicarem, Patres conscripti, Cati-

linam morte multari; unius usuram horæ gladiatori isti ad vivendum non dedissem. Etenim, si summi viri et clarissimi cives, Saturnini, et Gracchorum, et Flacci, et superiorum complurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt; certe verendum mihi non erat, ne quid, hoc parricida civium interfecto, invidiæ mihi in posteritatem redundaret. Quod si ea mihi maxime impenderet; tamen hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partam, gloriam, non invidiam putarem.

Quamquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent, non videant; aut ea, quæ videant, dissimulent: qui spem Catilinæ mollibus sententiis aluerunt, conjurationemque nascentem non credendo corroboraverunt: quorum auctoritatem

secuti multi, non solum improbi, verum etiam imperiti, si in hunc animadvertissem, crudeliter et regie factum esse dicerent. Nunc intelligo, si iste, quo intendit, in Malliana castra pervenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat conjurationem esse factam; neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem uno interfecto, intelligo hanc reipublicæ pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Quod si se ejecerit, secumque suos eduxerit, et eodem ceteros undique collectos naufragos aggregaverit; exstinguetur atque delebitur non modo hæc tam adulta reipublicæ pestis, verum etiam stirps ac semen malorum omnium.

XIII. Etenim jamdiu, Patres conscripti, in his periculis conjurationis,

insidiisque versamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac veteris furoris et audaciæ maturitas in nostri consulatus tempus erupit. Quod si ex tanto latrocinio iste unus tolletur, videbimur fortasse ad breve quoddam tempus cura et metu esse relevati, periculum autem residebit, et erit inclusum penitus in venis atque in visceribus reipublicæ. Ut sæpe homines ægri morbo gravi, cum æstu febrique jactantur, si aquam gelidam biberint, primo relevari videntur, deinde multo gravius vehementiusque affligantur: sic hic morbus, qui est in republica, relevatus istius pœna, vehementius vivis reliquis ingravescet.

Quare, Patres conscripti, secedant improbi, secernant se a bonis, unum in locum congregentur; muro deni-

que, id quod sæpe jam dixi, secer-
nantur a nobis: desinant insidiari do-
mi suæ consuli, circumstare tribunal
prætoris urbani, obsidere cum gla-
diis curiam, malleolos et faces ad
inflammandam urbem comparare: sit
denique inscriptum in fronte unius-
cujusque civis, quid de republica
sentiat. Polliceor hoc vobis, Patres
conscripti, tantam in nobis consu-
libus fore diligentiam, tantam in vo-
bis auctoritatem, tantam in equitibus
romanis virtutem, tantam in omnibus
bonis consensionem, ut Catilinæ pro-
fectione omnia patefacta, illustrata,
oppressa, vindicata esse videatis.

Hisce ominibus, Catilina, cum sum-
ma reipublicæ salute, et cum tua peste
ac pernicie, cumque eorum exitio,
qui se tecum omni scelere parricidio-
que junxerunt, proficiscere ad im-

pium bellum , ac nefarium. Tum tu ,
Jupiter, qui iisdem , quibus hæc urbs ,
auspiciis a Romulo es constitutus ;
quem Statorem hujus urbis atque im-
perii vere nominamus : hunc , et hujus
socios a tuis aris ceterisque templis ,
a tectis urbis , ac mœnibus : a vita ,
fortunisque civium omnium arcebis :
et homines inimicos bonorum , hostes
patriæ , latrones Italiæ , scelerum fœ-
dere inter se ac nefaria societate con-
junctos , æternis suppliciis vivos mor-
tuosque inactabis.

O R A T I O
IN CATILINAM
S E C U N D A.
A D Q U I R I T E S.

Cum Catilina , consulis oratione fractus , nocte sequenti cum trecentis armatis , lictoribus et fascibus , imperii insignibus , adhibitis , ex urbe Fæsulas in castra Mallii centurionis , qui et ipse inter conjuratos erat , profectus esset , orationem hanc ad populum e rostris habuit , in qua orator gratulatur populo et reipublicæ , quod Catilina ex urbe sit profectus ; atque ad confirmandos animos bonorum civium , et infringendos conjuratos , utriusque partis copias inter se compara. FABRICIUS.

I. TANDEM aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefarie

molientem, vobis atque huic urbi fer-
rum flammamque minitantem, ex
urbe vel eiecimus, vel emisimus, vel
ipsum egredientem verbis prosecuti
sumus. Abiit, excessit, evasit, eru-
pit: nulla jam pernicies a monstro illo
atque prodigio mœnibus ipsis intra
mœnia comparabitur. Atque hunc
quidem unum hujus belli domestici
ducem sine controversia vicimus:
non enim jam inter latera nostra sica
illa versabitur; non in campo, non
in foro, non in curia, non denique
intra domesticos parietes pertimesce-
mus: loco ille motus est, cum est ex
urbe depulsus: palam jam cum hoste,
nullo impediante, bellum justum ge-
remus. Sine dubio perdidimus homi-
nem, magnificeque vicimus, cum
illum ex occultis insidiis in apertum
latrocinium coniecimus.

Quod vero non cruentum mucronem, ut voluit, extulit; quod vivis nobis egressus est; quod ei ferrum; manibus extorsimus; quod incolumes cives, quod stantem urbem reliquit: quanto tandem illum mærore afflictum esse et profligatum putatis? Jacet ille nunc prostratusque est, et se perculsum atque abjectum esse sentit, et retorquet oculos profecto sæpe ad hanc urbem; quam ex suis faucibus ereptam esse luget: quæ quidem lætari mihi videtur, quod tantam pestem evomuerit, forasque projecerit.

II. At si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exsultat et triumphat oratio mea, me vehementer accuset, quod tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quam emiserim; non est ista mea culpa, Quirites, sed tempo-

rum. Interemptum esse L. Catilinam, et gravissimo supplicio affectum, jampridem oportebat; idque a me et mos majorum, et hujus imperii severitas, et respublica postulabat: sed quam multos fuisse putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? Quam multos, qui propter stultitiam non putarent? Quam multos, qui etiam defenderent? Quam multos, qui propter improbitatem faverent? Ac si, sublato illo depelli a vobis omne periculum judicarem, jampridem ego L. Catilinam non modo invidiæ meæ, verum etiam vitæ periculo sustulissem. Sed cum viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam tum probata, si illum, ut erat meritus, morte multassem, fore, ut ejus socios invidia oppressus persequi non possem; rem huc deduxi, ut tum palam pugnare

possetis, cum hostem aperte videretis.

Quem quidem ego hostem, Quirites, quam vehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam moleste fero, quod ex urbe parum comitatus exierit. Utinam ille omnes secum suas copias eduxisset! Tongillum mihi eduxit, quem amare in prætexta calumnia cœperat: Publicium et Munatium, quorum æs alienum contractum in popina nullum reipublicæ motum afferre poterat; reliquit quos viros? quanto alieno ære, quam valentes, quam nobiles?

III. Itaque ego illum exercitum, præ Gallicanis legionibus, et hoc delectu, quem in agro Piceno et Gallico Q. Metellus habuit, et his copiis, quæ a nobis quotidie comparantur, magnopere contemno; collectum ex

senibus desperatis, ex agresti luxuria, ex rusticis decoctoribus; ex iis, qui vadimonia deserere, quam illum exercitum, maluerunt: quibus ego non modo si aciem exercitus nostri, verum etiam si edictum prætoris ostendero, concident. Hos, quos video volitare in foro, quos stare ad curiam, quos etiam in senatum venire; qui nitent unguentis, qui fulgent purpura, mallem secum suos milites eduxisset: qui si hic permanent, mementote non tam exercitum illum esse nobis, quam hos, qui exercitum deseruerunt, pertimescendos.

Atque hoc etiam sunt timendi magis, quod, quid cogitent, me scire sentiunt; neque tamen permoventur. Video, cui Apulia sit attributa, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum, qui Gallicum, qui sibi has ur-

banas insidias cædis atque incendiorum depoposcerit : omnia superioris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt : patefeci in senatu hesterno die : Catilina ipse pertimuit, profugit : hi quid expectant? Næ illi vehementer errant, si illam meam pristinam lenitatem perpetuam sperant futuram.

IV. Quod expectavi, jam sum assecutus, ut vos omnes factam esse aperte conjurationem contra rempublicam videretis : nisi vero si quis est, qui Catilinæ similes cum Catilina sentire non putet. Non est jam lenitati locus; severitatem res ipsa flagitat : unum etiam nunc concedam : exeant, proficiscantur, ne patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere : demonstrabo iter : Aurelia via profectus est : si accelerare volent, ad vesperam consequentur.

O fortunatam rempublicam, si quidem hanc sentinam hujus urbis egerit ! Uno mehercule Catilina exhausto, relevata mihi et recreata respublica videtur. Quid enim mali, aut sceleris fingi, aut excogitari potest, quod non ille conceperit ? Quis tota Italia veneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius, quis parricida, quis testamentorum subjector, quis circumscriptor, quis ganeo, qui nepos, quis adulter, quæ mulier infamis, quis corruptor juventutis, quis corruptus, quis perditus inveniri potest, qui se cum Catilina non familiarissime vixisse fateatur ? Quæ cædes per hosce annos sine illo facta est, quod nefarium stuprum non per illum ?

Jam vero quæ tanta in ullo umquam homine juventutis illecebra fuit, quanta in illo ? qui alios ipse amabat

..

turpissime, aliorum amoris flagitiosissime serviebat: aliis fructum libidinum, aliis mortem parentum, non modo impellendo, verum etiam adjuvando, pollicebatur. Nunc vero quam subito non solum ex urbe, verum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo non modo Romæ, sed nec ullo in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris fœdus adsciverit.

V. Atque, ut ejus diversa studia in dissimili ratione perspicere possitis, nemo est in ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior, qui se non intimum Catilinæ esse fateatur: nemo in scena levior, et nequior, qui se non ejusdem prope sodalem fuisse commemoret. Atque idem tamen, stuprorum et scelerum exercitatione assuefactus, fri-

gore, et fame, et siti, ac vigiliis perferendis, fortis ab istis prædicabatur, cum industriæ subsidia, atque instrumenta virtutis, in libidine, audaciaque consumeret.

Hunc vero si sui fuerint comites secuti: si ex urbe exierint desperatorum hominum flagitiosi greges, ô nos beatos, ô rempublicam fortunatam, ô præclaram laudem consulatus mei! Non enim jam sunt mediocres hominum libidines, non humanæ audaciæ, ac tolerandæ: nihil cogitant nisi cædes, nisi incendia, nisi rapinas: patrimonia sua profuderunt: fortunas suas obligurierunt: res eos jampridem, fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. Quod si in vino et alea commessiones solum et scorta quærerent, essent illi quidem despe-

randi, sed tamen essent ferendi: hoc vero quis ferre possit, inertes homines fortissimis viris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebrios sobriis, dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in conviviis, complexi mulieres impudicas, vino languidi, conferti cibo, sertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum, atque urbis incendia.

Quibus ego confido impendere fatum aliquod; et pœnas jamdiu improbitati, nequitiae, sceleri, libidini debitas, aut instare jam plane, aut certe jam appropinquare. Quos si meus consulatus, quoniam sanare non potest, sustulerit; non breve nescio quod tempus, sed multa secula propagarit reipublicæ. Nulla est enim natio, quam pertimescamus: nullus rex, qui bel-

lum populo romano facere possit : omnia sunt externa , unius virtute , terra marique pacata : domesticum bellum manet : intus insidiæ sunt , intus inclusum periculum est : intus est hostis : cum luxuria nobis , cum amen- tia , cum scelere certandum est. Huic ego me bello ducem profiteor , Qui- rites : suscipio inimicitias hominum perditorum : quæ sanari poterunt , quacumque ratione sanabo : quæ rese- canda erunt , non patiar ad perniciem civitatis manere. Proinde aut exeant , aut quiescant : aut , si in urbe , et in eadem mente permanent , ea , quæ merentur , expectent.

VI. At etiam sunt , Quirites , qui dicant , a me in exilium ejectum esse Catilinam. Quod ego si verbo assequi possem , istos ipsos ejicerem , qui hæc loquuntur. Homo enim videlicet ti-

midus et permolestus vocem consulis
 ferre non potuit : simulatque ire in
 exilium jussus est, paruit, quievit.
 Hesterno die, cum domi meæ pene
 interfectus essem, senatum in ædem
 Jovis Statoris convocavi : rem omnem
 ad Patres conscriptos detuli : quo cum
 Catilina venisset, quis eum senator ap-
 pellavit? quis salutavit? quis denique
 ita aspexit ut perditum civem, ac
 non potius ut importunissimum hos-
 tem? Quin etiam principes ejus ordi-
 nis partem illam subselliorum, ad
 quam ille accesserat, nudam atque
 inanem reliquerunt.

Hic ego vehemens ille consul, qui
 verbo cives in exilium ejicio, quæsi-
 vi a Catilina, an nocturno conventu apud
 M. Læcam fuisset, necne. Cum ille
 homo audacissimus, conscientia con-
 victus, primo reticuisset; patefeci co-

tera: quid ea nocte egisset, ubi fuisset, quid in proximam constituisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, edocui: cum hæsitaret, cum teneretur, quæsiui quid dubitaret eo proficisci quo jampridem pararat; cum arma, cum secures, cum fasces, cum tubas, cum signa militaria, cum aquilam illam argentæam, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suæ fecerat, scirem esse præmissam. In exilium ejiciebam, quem jam ingressum esse in bellum videbam? Etenim, credo, Mallius iste centurio, qui in agro Fæsulano castra posuit, bellum populo romano suo nomine indixit: et illa castra nunc non Catilinam ducem expectant: et ille ejectus in exilium, se Massiliam, ut aiunt, non in hæc castra conferet.

VII. O conditionem miseram, non

modo administrandæ, verum etiam conservandæ reipublicæ! Nunc, si L. Catilina, consiliis, laboribus, periculis meis circumclusus ac debilitatus, subito pertimuerit, sententiam mutaverit, deseruerit suos, consilium belli faciendi abjecerit, ex hoc cursu sceleris et belli, iter ad fugam, atque in exilium converterit: non ille a me spoliatus armis audaciæ, non obstupefactus ac perterritus mea diligentia, non de spe conatuque depulsus, sed indemnatus, innocens, in exilium ejectus a consule, vi et minis esse dicetur: et erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum; me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari velint.

Est mihi tanti, Quirites, hujus invidiæ falsæ atque iniquæ tempestatem

subire, dummodo a vobis hujus horribilis belli ac nefarii periculum depellatur: dicatur sane ejectus esse a me, dummodo eat in exsilium: sed, mihi credite, non est iturus. Numquam ego a diis immortalibus optabo, Quirites, invidiæ meæ levandæ causa, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis volitare audiat; sed triduo tamen audietis: multoque magis illud timeo, ne mihi sit invidiosum aliquando, quod illum emiserim potius, quam quod ejece- rim: sed cum sint homines, qui illum, cum profectus sit, ejectum esse dicant, iidem, si interfectus esset, quid dicerent?

Quamquam isti, qui Catilinam Mas- siliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quam verentur. Nemo est istorum tam misericors, qui illum non

ad Mallium , quam ad Massilienses .
ire malit. Ille autem , si mehercule
hoc quod agit numquam ante cogi-
tasset , tamen latrocinantem se inter-
fici mallet , quam exulem vivere.
Nunc vero , cum ei nihil adhuc præ-
ter ipsius voluntatem cogitationem-
que acciderit , nisi quod vivis nobis
Roma profectus est ; optemus potius
ut eat in exilium , quam queramur.

VIII. Sed cur tamdiu de uno hoste
loquimur ; et de eo hoste , qui jam
fatetur se esse hostem ; et quem , quia ,
quod semper volui , murus interest ,
non timeo : de his , qui dissimulant ,
qui Romæ remanent , qui nobiscum
sunt , nihil dicimus ? quos quidem ego ,
si ullo modo fieri posset , non tam ul-
cisci studeo , quam sanare , et ipsos
placare reipublicæ ; nequē , id quare
fieri non possit , si me audire volent ,

intelligo. Exponam enim vobis, Quirites, ex quibus generibus hominum istæ copiae comparentur: deinde singulis medicinam consilii atque orationis meæ, si quam potero, afferam.

Unum genus est eorum, qui magno in ære alieno, majores etiam possessiones habent; quarum amore adducti, dissolvi nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima; sunt enim locupletes: voluntas vero et causa impudentissima. Tu agris, tu ædificiis, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus et copiosus sis; et dubites de possessione detrahere, acquirere ad fidem? Quid enim expectas? bellum? quid? ergo in vastatione omnium, tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? an tabulas novas? errant, qui istas a Catilina expectant: meo beneficio tabulæ novæ

proferentur, verum auctionariæ: neque enim isti, qui possessiones habent, alia ratione ulla salvi esse possunt. Quod si maturius facere voluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum usuris fructibus prædiorum; et locupletioribus his, et melioribus civibus uteremur. Sed hosce homines minime puto pertimescendos, quod aut deduci de sententia possunt: aut, si permanebunt, magis mihi videntur vota facturi contra rempublicam, quam arma laturi.

IX. Alterum genus est eorum, qui quamquam premuntur ære alieno, dominationem tamen expectant: rerum potiri volunt: honores, quos quies a republica desperant, perturbata consequi se posse arbitrantur. Quibus hoc præcipiendum videtur, unum scilicet et idem, quod ceteris

omnibus, ut desperent, se id, quod conantur, consequi posse : primum omnium me ipsum vigilare, adesse, providere reipublicæ : deinde magnos animos esse in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudinem, magnas præterea militum copias : deos denique immortales huic invicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ urbi, contra tantam vim sceleris, præsentem auxilium esse laturos. Quod si jam sint id, quod cum summo furore cupiunt, adepti; num illi in cinere urbis, et sanguine civium, quæ mente conscelerata ac nefaria concupierunt, se consules, ac dictatores, aut etiam reges sperant futuros? non vident id se cupere quod, si adepti fuerint, fugitivo alicui, aut gladiatori concedi sit necesse?

Tertium genus est ætate jam affec-

tum, sed tamen exercitatione robustum: quo ex genere est ipse Mallius, cui nunc Catilina succedit. Hi sunt homines ex iis coloniis, quas Sulla constituit: quas ego universas, civium esse optimorum, et fortissimorum virorum sentio: sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis repentinisque pecuniis sumptuosius insolentiusque jactarunt: hi dum ædificant, tamquam beati, dum prædiis, lecticis, familiis magnis, conviviiis apparatis delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, ut, si salvi esse velint, Sulla sit iis ab inferis excitandus: qui etiam nonnullos agrestes, homines tenues atque egentes, in eamdem illam spem rapinarum veterum impulerunt. Quos ego utrosque, Quirites, in eodem genere prædatorum, direptorumque pono. Sed eos hoc moneo, desinant

furere, ac proscriptiones et dictaturas cogitare: tantus enim illorum temporum dolor inustus est civitati, ut jam ista non modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passuræ esse videantur.

X. Quartum genus est sane varium, et mistum, et turbulentum: qui jampridem premuntur; qui numquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam sumptibus, in vetere ære alieno vacillant: qui vadimoniis, judiciis, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti et ex urbe, et ex agris se in illa castra conferre dicuntur. Hosce ego non tam milites acres, quam infitiatores lentos esse arbitror: qui homines primum si stare non possunt, corruant; sed ita, ut non modo civitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant:

nam illud non intelligo, quamobrem, si vivere honeste non possunt, perire turpiter velint; aut cur minore dolore perituros se cum multis, quam si soli pereant, arbitrentur.

Quintum genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium facinorosorum; quos ego a Catilina non revoco: nam neque divelli ab eo possunt; et pereant sane in latrocinio, quoniam sunt ita multi, ut eos capere carcer non possit. Postremum autem genus est, non solum numero, verum etiam genere ipso atque vita; quod proprium est Catilinæ, de ejus delectu, immo vero de complexu ejus, ac sinu: quos pexo capillo, nitidos, aut imberbes, aut bene barbato videtis manicatis, et talaribus tunicis; velis amictos, non togis: quorum omnis industria vitæ, et

vigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur.

In his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudicique versantur: hi pueri tam lepidi ac delicati, non solum amare, et amari, neque cantare, et saltare, sed etiam sicas vibrare, et spargere venena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi pereunt, etiamsi Catilina perierit, scitote hoc in republica seminarium catilinarium futurum. Verumtamen quid sibi isti miseri volunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsertim jam noctibus? quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas ac nives perferent? nisi idcirco se facilius hiemem toleranturos putant, quod nudi in conviviiis saltare didicerunt. O bellum magno-

pere pertimescendum, cum hanc sit habiturus Catilina scortorum cohortem prætoriam.

XI. Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias vestra præsidia vestrosque exercitus : et primum gladiatori illi confecto et saucio, consules imperatoresque vestros opponite : deinde contra illam naufragorum ejectam ac debilitatam manuū, florem totius Italiæ ac robur educite : jam vero urbes coloniarum ac municipiorum respondebunt Catilinæ tumulis silvestribus. Neque vero ceteras copias, ornamenta, præsidia vestra, cum illius latronis inopia atque egestate conferre debeo.

Sed, si, omissis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamus, eget ille, senatu, equitibus romanis, populo, urbe, ærario, vectigalibus, cuncta

Italia, provinciis omnibus, exteris nationibus: si, inquam, his rebus omissis, ipsas causas, quæ inter se conflagunt, contendere velimus; ex eo ipso, quam valde illi jaceant, intelligere possumus. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudine: hinc continentia, illinc libido: denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes, certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus: prostremo copiarum cum egestate; bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit. In hujusmodi certamine ac prælio, nonne, etiam si hominum studia deficient, dii ipsi

immortales cogent ab his præclarissimis virtutibus, tot et tanta vitia superari.

XII. Quæ cum ita sint, Quirites, vos, quemadmodum jam antea dixi, vestra tecta custodiis vigiliisque defendite: mihi, ut urbi sine vestro motu, ac sine ullo tumultu, satis esset præsidii, consultum ac provisum est. Coloni omnes, municipesque vestri, certiores a me facti de hac nocturna excursione Catilinæ, facile urbes suas, finesque defendent: gladiatores, quam sibi ille maximam manum, et certissimam fore putavit, quamquam meliore animo sunt, quam pars patriciorum, potestate tamen nostra continebuntur. Q. Metellus, quem ego prospiciens hoc, in agrum Gallicanum Picenumque præmisi, aut opprimet hominem, aut omnes ejus motus co-

natusque prohibebit : reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis, jam ad senatum referemus, quem vocari videtis.

Nunc illos, qui in urbe remanserunt, atque adeo qui contra urbis salutem, omniumque vestrum, in urbe a Catilina relictis sunt, quamquam sunt hostes, tamen quia nati sunt cives, monitos etiam atque etiam volo. Mea lenitas adhuc si cui solutior visa est, hoc expectavit, ut id, quod latebat, erumperet : quod reliquum est, jam non possum oblivisci, meam hanc esse patriam, me horum esse consulem : mihi aut cum his vivendum, aut pro his esse moriendum. Nullus est portæ custos ; nullus insidiator viæ : si qui exire volunt, consilere sibi possunt : qui vero in urbe se commoverit, cujus ego non modo factum,

sed inceptum ullum conatumve contra patriam deprehendero; sentiet in hac urbe esse consules vigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem, quem vindicem nefariorum ac manifestorum scelerum majores nostri esse voluerunt.

XIII. Atque hæc omnia sic agentur, Quirites, ut res maximæ minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum intestinum ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum ac maximum, me uno togato duce et imperatore sedetur: quod ego sic administrabo, Quirites, ut, si ullo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac urbe poenam sui sceleris sufferat. Sed si vis manifestæ audaciæ, si impendens patriæ periculum me necessario de hac animi

lenitate deduxerint ; illud profecto perficiam , quod in tanto , et tam insidioso bello vix optandum videtur , ut ne quis bonus intereat , paucorumque poëna vos jam omnes salvi esse possitis.

Quæ quidem ego neque mea prudentia , neque humanis consiliis fretus polliceor vobis , Quirites ; sed multis et non dubiis deorum immortalium significationibus : quibus ego ducibus in hanc spem sententiamque sum ingressus , qui jam non procul , ut quondam solebant , ab externo hoste , atque longinquo , sed hic præsentibus suo numine atque auxilio sua templa , atque urbis tecta defendunt : quos vos , Quirites , precari , venerari atque implorare debetis , ut , quam urbem pulcherrimam florentissimamque esse voluerunt , hanc omnibus hostium

copiis , terra marique superatis , a
perditissimorum civium nefario sce-
lere defendant.

O R A T I O
I N C A T I L I N A M
T E R T I A.

A D Q U I R I T E S.

Tertio nonas decembris , Cicero , senatu dimisso , progressus in concionem , populo , qui frequens aderat , exponit quem in modum a se patefacta atque oppressa conjuratio fuerit , quidque super ea re decretum sit a senatu. Deinde commemoratis prodigiis , quibus hæc conjuratio a diis immortalibus præsignificata fuerat , populum hortatur , ut decretæ ab senatu supplicationis dies lætus celebret , rerumque ab se in consulatu gestarum ne patiatur exstingui memoriam , in qua firmissimum sibi futurum sit contra improbos præsidium. Ad extremum pollicetur se in suscepta defensione reipublicæ constantem fore. FABRICIUS.

I. **R** E M P U B L I C A M , Quirites , vitæque omnium vestrum , bona , fortunas , conjuges , liberosque vestros ,
..

atque hoc domicilium clarissimi imperii, fortunatissimam pulcherrimamque urbem, hodierno die, deorum immortalium summo erga vos amore, laboribus, consiliis, periculisque meis, ex flamma atque ferro, ac pene ex faucibus fati ereptam, et vobis conservatam ac restitutam videtis.

Et, si non minus nobis jucundi atque illustres sunt ii dies, quibus conservamur, quam illi, quibus nascimur; quod salutis certa lætitia est, nascendi incerta conditio; et quod sine sensu nascimur, cum voluptate servamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, Romulum, ad deos immortales benevolentia famaue sustulimus; esse apud vos posterosque vestros in honore debebit is, qui eandem hanc urbem conditam amplificatamque servavit. Nam totius urbis

templis, delubris, tectis, ac mœnibus subjectos prope jam ignes, circumdatosque restrinximus; iidemque gladios in rempublicam districtos retudimus, mucronesque eorum a jugulis vestris rejecimus. Quæ quoniam in senatu illustrata, patefacta, compertaque sunt per me, vobis jam exponam breviter, Quirites, ut et quanta, et quam manifesta, et qua ratione investigata et comprehensa sint, vos, qui et ignoratis et expectatis, scire possitis.

Principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum sceleris sui socios, hujusce nefarii belli acerrimos duces Romæ reliquisset; semper vigilavi, et providi, Quirites, quemadmodum in tantis, et tam absconditis insidiis salvi esse possemus.

II. Nam tum, cum ex urbe Catili-

nam ejiciebam (non enim jam vereor
hujus verbi invidiam , cum illa magis
sit timenda , quod vivus exierit) sed
tum, cum illum exterminari volebam;
aut reliquam conjuratorum manum
simul exituram , aut eos , qui resti-
tissent , infirmos sine illo ac debiles
fore putabam.

Atque ego , ut vidi , quos maximo
furore et scelere esse inflammatos scie-
bam , eos nobiscum esse , et Romæ
remanuisse ; in eo omnes dies noctes-
que consumpsi , ut , quid agerent ,
quid molirentur , sentirem ac vide-
rem : ut , quoniam auribus vestris ,
propter incredibilem magnitudinem
sceleris , minorem fidem faceret ora-
tio mea , rem ita comprehenderem ,
ut tum demum animis salutis vestræ
provideretis , cum oculis maleficium
ipsam videretis. Itaque ut comperi

legatos Allobrogum, belli transalpini, et tumultus gallici excitandi causa, a P. Lentulo esse sollicitos, eosque in Galliam ad suos cives, eodem itinere, cum litteris mandatisque ad Catilinam esse missos, comitemque iis adjunctum Vulturcium, atque huic datas esse ad Catilinam litteras: facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod erat difficillimum, quodque ego semper optabam a diis immortalibus, tota res non solum a me, sed etiam a senatu, et a vobis manifesto deprehenderetur.

Itaque hesterno die L. Flaccum, et C. Pomptinum, prætores, fortissimos atque amantissimos reipublicæ viros, ad me vocavi: rem omnem exposui: quid fieri placeret, ostendi. Illi autem, qui omnia de republica præclara atque egregia sentirent, sine recusatione, ac sine ulla mora negotium susceperunt,

et cum advesperasset, occulte ad pontem Milvium pervenerunt; atque ibi in proximis villis ita bipartito fuerunt, ut Tiberis inter eos, et pons interesset. Eodem autem et ipsi sine cujusquam suspicione, multos fortes viros eduxerunt, et ego ex præfectura reatina complures delectos adolescentes, quorum opera utor assidue in reipublicæ præsidio, cum gladiis miseram. Interim tertia fere vigilia exacta, cum jam pontem Milvium magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaque Vulturcius, fit in eos impetus: educuntur et ab illis gladii, et a nostris: res erat prætoribus nota solis: ignorabatur a ceteris.

III. Tum interventu Pomptini atque Flacci, pugna, quæ erat commissa, sedatur: litteræ, quæcumque erant in eo comitatu, integris signis, præto-

ribus traduntur : ipsi comprehensi , ad me , cum jam dilucesceret , deducuntur. Atque horum omnium scelerum improbissimum machinatorem Cimbrum Gabinium , statim ad me , nihildum suspicantem , vocavi. Deinde item arcessitur L. Statilius , et post eum Cethegus : tardissime autem Lentulus venit , credo , quod litteris dandis , præter consuetudinem , proxima nocte vigilarat.

Cum vero summis ac clarissimis hujus civitatis viris , qui , audita re , frequentes ad me mane convenerant , litteras a me prius aperiri , quam ad senatum referrem , placeret ; ne , si nihil esset inventum , temere a me tantus tumultus injectus civitati videretur ; negavi me esse facturum , ut de periculo publico , non ad consilium publicum rem integram deferrem.

Etenim, Quirites, si ea, quæ erant ad me delata, reperta non essent; tamen ego non arbitrabar in tantis reipublicæ periculis, mihi esse nimiam diligentiam pertimescendam. Senatum frequentem celeriter, ut vidistis, coegi. Atque interea statim, admonitu Allobrogum, C. Sulpicium prætorem, fortem virum, misi, qui ex ædibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret: ex quibus ille maximum sicarum numerum, et gladiatorum extulit.

IV. Introduxi Vulturcium sine Gal-
lis: fidem ei publicam, jussu senatus,
dedi: hortatus sum, ut ea, quæ sciret,
sine metu indicaret. Tum ille, cum
vix se ex magno timore recreasset,
dixit, a P. Lentulo se habere ad Ca-
tilinam mandata et litteras, ut servo-
rum præsidio uteretur, et ad urbem
quamprimum cum exercitu accede-

ret: id autem eo consilio, ut, cum urbem omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum distributumque erat, incendissent, cædemque infinitam civium fecissent, præsto esset ille, qui et fugientes exciperet, et se cum urbanis ducibus conjungeret.

Introdukti autem Galli, iusjurandum sibi, et litteras a P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse dixerunt; atque ita sibi ab his, et a L. Cassio esse præscriptum, ut equitatum in Italiam quamprimum mitterent; pedestres sibi copias non defuturas: Lentulum autem sibi confirmasse, ex fatiſ sybillinis aruspicumque responsis, se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum hujus urbis atque imperium pervenire esset necesse: Cinnam ante se et Sullam fuisse: eundemque dixisse,

fatalem hunc esse annum ad interitum hujus urbis atque imperii, qui esset decimus annus post virginum absolutionem, post capitolii autem incensionem vicesimus. Hanc autem Cethego cum ceteris controversiam fuisse dixerunt, quod Lentulo et aliis cædem Saturnalibus fieri, atque urbem incendi placeret; Cethego nimium id longum videri.

V. Ac, ne longum sit, Quirites, tabellas proferri jussimus, quæ a quoque dicebantur datæ. Primum ostendimus Cethego signum: cognovit: nos linum incidimus: legimus: erat scriptum ipsius manu; Allobrogum senatui et populo sese, quæ eorum legatis confirmasset, esse facturum: orare, ut item illi facerent, quæ sibi legati eorum recepissent. Tum Cethegus, qui paulo ante aliquid de gladiis ac

sicis, quæ apud ipsum erant deprehensæ, respondisset, dixissetque, se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse; recitatis litteris debilitatus atque abjectus, conscientia convictus, repente conticuit. Introductus Statilius, cognovit manum, et signum suum. Recitatae sunt tabellæ in eadem fere sententiam: confessus est.

Tum ostendi tabellas Lentulo; et quæsiui, cognosceretne signum. Annuuit. Est vero, inquam, signum quidem notum, imago avi tui, clarissimi viri, qui amavit unice patriam, et cives suos; quæ quidem te a tanto scelere etiam muta revocare debuit. Leguntur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumque litteræ: si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atque ille primo quidem negavit: post autem aliquanto, toto

jam indicio exposito atque edito , surrexit : quæsivit a Gallis , quid sibi esset cum iis ; quamobrem domum suam venissent : itemque a Vulturcio : qui cum illi breviter constanterque respondissent , per quem ad eum , quotiesque venissent ; quæsissentque ab eo , nihilne secum esset de fatis sibyllinis locutus : tum ille subito , scelere demens , quanta conscientiae vis esset , ostendit ; nam , cum id posset infitiri , repente præter opinionem omnium confessus est : ita eum non modo ingenium illud , et dicendi exercitatio , qua semper valuit , sed etiam propter vim sceleris manifesti atque deprehensi , impudentia , qua superabat omnes , improbitasque defecit.

Vulturcius vero subito proferri litteras , atque aperiri jussit , quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse di-

cebat. Atque ibi vehementissime perturbatus Lentulus, tamen et signum suum, et manum cognovit: erant autem scriptæ sine nomine, sed ita « Qui
« sim, ex eo, quem ad te misi, cog-
« nosces: cura, ut vir sis, et cogita,
« quem in locum sis progressus: et
« vide, quid jam tibi sit necesse: cura,
« ut omnium tibi auxilia adjungas,
« etiam infirmorum. » Gabinus deinde introductus, cum primo impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex iis, quæ Galli insimulabant, negavit.

Ac mihi quidem, Quirites, cum illa certissima sunt visa argumenta atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio; tum multo illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas: sic enim obstupuerant, sic terram intuebant-

tur, sic furtim nonnumquam inter se aspiciebant, ut non jam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur.

VI. Indiciis expositis atque editis, Quirites, senatum consului, de summa republica quid fieri placeret. Dictæ sunt a principibus acerrimæ ac fortissimæ sententiæ, quas senatus sine ulla varietate est consecutus. Et quoniam nondum est perscriptum senatusconsultum, ex memoria vobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam.

Primum mihi gratiæ verbis amplissimis aguntur, quod virtute, consilio, providentia mea, respublica periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus, et C. Pomptinus, prætores, quod eorum opera forti fidelique usus essem, merito ac jure laudantur: atque etiam viro forti, collegæ meo, laus impertitur, quod eos, qui hujus con-

jurationis participes fuissent, a suis et reipublicæ consiliis removisset: atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se prætura abdicasset, tum in custodiam traderetur: itemque uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præsentibus erant, in custodiam traderentur: atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendæ urbis depoposcerat: in M. Coeparium, cui, ad sollicitandos pastores, Apuliam esse attributam erat indicatum: in P. Furium, qui est ex his colonis, quos Fæulas L. Sulla deduxit: in Q. Magium Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus: in P. Umbrenum, libertinum hominem, a quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. Atque ea lenitate

senatus est usus, Quirites, ut ex tanta conjuratione, tantaque vi ac multitudine domesticorum hostium, novem hominum perditissimorum poena, res publica conservata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur.

Atque etiam supplicatio diis immortalibus pro singulari eorum merito meo nomine decreta est, Quirites! quod mihi primum post hanc urbem conditam togato contigit: et his decreta verbis est, « Quod urbem
« incendiis, cæde cives, Italiam bello
« liberassem. » Quæ supplicatio si cum ceteris conferatur, Quirites, hoc intersit; quod ceteræ bene gesta, hæc una conservata res publica, constituta est. Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum atque transactum est. Nam P. Lentulus, quamquam patefactus indicibus et confessionibus

suis, iudicio senatus, non modo prætoris jus, verum etiam civis amiserat; tamen magistratu se abdicavit; ut, quæ religio C. Mario, clarissimo viro, non fuerat, quo minus C. Glau-
ciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur.

VII. Nunc, quoniam, Quirites, sceleratissimi periculosissimique belli nefarios duces captos jam et comprehensos tenetis, existimare debetis, omnes Catilinæ copias, omnes spes atque opes, his depulsis urbis periculis, concidisse. Quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassii adipem, nec Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. Ille

erat unus timendus ex his omnibus, sed tamdiu, dum mœnibus urbis continebatur : omnia norat, omnium aditus tenebat : appellare, tentare, sollicitare poterat, audebat : erat ei consilium ad facinus aptum : consilio autem neque lingua, neque manus deerat. Jam ad certas res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat : neque vero cum aliquid mandaverat, confectum putabat : nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret : frigus, sitim, famem ferre poterat.

Hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidiis in castrense latrocinium compulsem (dicam id quod sentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali a cervicibus vestris

depulissem. Non ille vobis Saturnalia constituisset, neque tanto ante exitii ac fati diem reipublicæ denuntiasset; neque commisisset, ut signum, ut litteræ suæ testes denique manifesti sceleris deprehenderentur: quæ nunc illo absente, sic gesta sunt, ut nullum in privata domo furtum umquam sit tam palam inventum, quam hæc tanta in rempublicam conjuratio manifesto inventa atque deprehensa est. Quod si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset; quamquam, quoad fuit, omnibus ejus consiliis occurri, atque obstiti, tamen, ut levissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset, neque nos umquam, dum ille in urbe hostis fuisset, tantis periculis rempublicam, tanta pace, tanto otio, tanto silentio, liberassemus.

VIII. Quamquam hæc omnia, Qui-

rites, ita sunt a me administrata, ut deorum immortalium nutu atque consilio et gesta et provisa esse videantur: idque cum conjectura consequi possumus, quod vix videtur humani consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse; tum vero ita præsentes his temporibus opem et auxilium nobis tulerunt, ut eos pene oculis videre possemus. Nam, ut illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente faces, ardoremque cœli, ut fulminum jactus, ut terræ motus relinquam, ut omittam cetera, quæ tam multa, nobis consulibus, facta sunt, ut hæc, quæ nunc fiunt, canere dii immortales viderentur: hoc certe, Quirites, quod sum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendum est.

Nam profecto memoria tenetis, Cotta et Torquato consulibus, com-

plures in capitolio turres de cœlo esse percussas, cum et simulacra deorum immortalium depulsa sunt, et statuæ veterum hominum dejectæ, et legum æra liquefacta: tactus est etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus: quem inauratum in capitolio parvum atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem, fuisse meministis. Quo quidem tempore cum aruspices ex tota Etruria convenissent, cædes, atque incendia, et legum interitum, et bellum civile ac domesticum, et totius urbis atque imperii occasum appropinquare dixerunt, nisi dii immortales omni ratione placati, suo numine prope fata ipsa flexissent.

Itaque illorum responsis tunc et ludi decem per dies facti sunt, neque res ulla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermissa est: iidemque jusse-

runt, simulacrum Jovis facere majus, et in excelso collocare, et contra, atque ante fuerat, ad orientem convertere; ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod videtis, solis ortum, et forum curiamque conspiceret, fore, ut ea consilia, quæ clam essent inita contra salutem urbis atque imperii, illustrarentur, ut a senatu populoque romano perspicui possent. Atque illud ita collocandum consules illi locaverunt: sed tanta fuit operis tarditas, ut neque a superioribus consulibus, neque a nobis ante hodiernum diem collocaretur.

IX. Hic quis potest esse, Quirites, tam aversus a vero, tam præceps, tam mente captus, qui neget, hæc omnia, quæ videmus, præcipueque hanc urbem deorum immortalium nutu atque potestate administrari? Etenim

cum esset ita responsum, cædes, incendia, interitumque reipublicæ comparari, et ea per cives, quæ tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur: ea non modo cogitata a nefariis civibus, verum etiam suscepta esse sensistis. Illud vero nonne ita præsens est, ut nutu Jovis Optimi Maximi factum esse videatur, ut, cum hodierno die mane per forum meo jussu et conjurati, et eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur? quo collocato, atque ad vos senatumque converso, omnia et senatus, et vos, quæ erant contra salutem omnium cogitata, illustrata et patefacta vidistis.

Quo etiam isti sunt majore odio supplicioque digni, qui non solum vestris domiciliis atque tectis, sed

etiam deorum templis atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati : quibus ego si me restitisse dicam , nimium mihi sumam , et non sim ferendus : ille , ille Jupiter restitit : ille capitolium , ille hæc templa , ille hanc urbem , ille vos omnes salvos esse voluit : diis ego immortalibus ducibus hanc mentem , Quirites , voluntatemque suscepi , atque ad hæc tanta indicia perveni. Jam vero illa Allobrogum sollicitatio , sic a Lentulo ceterisque domesticis hostibus , tanta res , tam dementer credita et ignotis , et barbaris , commissæque litteræ numquam essent profecto , nisi a diis immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. Quid vero ? ut homines galli ex civitate male pacata , quæ geus una restat , quæ populo romano bellum facere et posse , et non

nolle videatur, spem imperii et rerum amplissimarum ultro sibi a patriciis hominibus oblatam negligenter, vestramque salutem suis opibus antepone-
rent; id non divinitus factum esse putatis? præsertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerunt.

X. Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum conjugibus ac liberis vestris. Nam multi sæpe honores diis immortalibus justi habiti sunt ac debiti, sed profecto justiores numquam. Erepti enim estis ex crudelissimo ac miserrimo interitu, et erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione: togati, me uno togato duce et imperatore, vicistis.

Etenim recordemini, Quirites, omnes civiles dissensiones, neque solum eas, quas audistis, sed et has, quas

vosmetipsi meministis et vidistis. L. Sulla P. Sulpicium oppressit : eiecit ex urbe C. Marium, custodem hujus urbis : multosque fortes viros partim eiecit ex civitate , partim interemit. Cn. Octavius, consul, armis ex urbe collegam suum expulit : omnis hic locus acervis corporum , et civium sanguine redundavit. Superavit postea Cinna cum Mario : tum vero , clarissimis viris interfectis, lumina civitatis extincta sunt. Ultus est hujus victoriæ crudelitatem postea Sulla : ne dici quidem opus est , quanta diminutione civium , et quanta calamitate reipublicæ. Dissensit M. Lepidus a clarissimo et fortissimo viro Q. Catulo : attulit non tam ipsius interitus reipublicæ luctum , quam ceterorum.

Atque illæ dissensiones erant hujusmodi, Quirites, quæ non ad delen-

dam, sed ad commutandam rempublicam pertinerent : non illi nullam esse rempublicam ; sed in ea, quæ esset, se esse principes : neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere voluerunt. Atque illæ tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium reipublicæ quæsiuit, ejusmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiæ, sed interneccione civium dijudicatæ sint. In hoc autem uno post hominum memoriam maximo crudelissimoque bello, quale malum nulla umquam barbaria cum sua gente gessit : quo in bello lex hæc fuit a Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, ut omnes, qui salva urbe salvi esse possent, in hostium numero ducerentur ; ita me gessi, Quirites, ut omnes salvi conservaremini, et cum hostes vestri tantum civium superfuturum putassent,

quantum infinitæ cædi restitisset; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuisset: et urbem, et cives integros incolumesque servavi.

XI. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego a vobis præmium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo, præterquam hujus diei memoriam sempiternam: in animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriæ, laudis insignia, condi et collocari volo: nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique hujusmodi quod etiam minus digni assequi possint. Memoria vestra, Quirites, nostræ res alentur, sermonibus crescent, litterarum monumentis inveterascent et corroborabuntur: eandemque diem intelligo, quam spero æternam fore,

et ad salutem urbis, et ad memoriam consulatus mei, propagatam esse: unoque tempore in hac republica duos cives exstitisse, quorum alter fines vestri imperii, non terræ, sed cœli regionibus terminaret; alter ejusdem imperii domicilium sedemque servaret.

XII. Sed, quoniam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna atque conditio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt; quod mihi vivendum sit cum illis, quos vici ac subegi; isti hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: vestrum est, Quirites, si ceteris recte sua facta prosunt, mihi mea ne quando ob sint, providere: mentes enim hominum audacissimorum sceleratæ ac nefariæ ne vobis nocere possent, ego providi; ne mihi noceant, vestrum est providere. Quamquam, Quirites,

mihi quidem ipsi nihil jam ab istis noceri potest : magnum enim est in bonis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est : magna in republica dignitas ; quæ me semper tacita defendet : magna vis est conscientiae, quam qui negligent cum me violare volent, se ipsi indicabunt.

Est etiam in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciae cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper laccessamus. Quod si omnis impetus domesticorum hostium depulsus a vobis se in me unum converterit, vobis erit providendum, Quirites, qua conditione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint invidiae periculisque omnibus. Mihi quidem ipsi quid est, quod jam ad vitae fructum possit acquiri, praesertim cum neque in honore

vestro, neque in gloria virtutis, quidquam videam altius, quo quidem mihi libeat ascendere?

Illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quæ gessi in consulatu, privatus tuear, atque ornem; ut, si qua est invidia in conservanda republica suscepta, lædat invidos, mihi valeat ad gloriam: denique ita me in republica tractabo, ut meminerim semper quæ gesserim, curemque, ut ea virtute, non casu, gesta esse videantur. Vos, Quirites, quoniam jam nox est, veneramini illum Jovem, custodem hujus urbis ac vestrum; atque in vestra tecta discedite: et ea quamquam jam est periculum depulsum, tamen æque ac priori nocte, custodiis vigiliisque defendite: id ne vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

O R A T I O
I N C A T I L I N A M
Q U A R T A.
I N S E N A T U.

Nonis decembris Cicero, vocato senata, retulit quid de conjuratis, qui in custodiam traditi erant, fieri placeret. D. Junius Silanus, consul designatus, extremum in eos supplicium decrevit, eique multi assensi sunt. At Cæsar, designatus prætor, censuit eos, publicatis bonis, in vinculis per municipia habendos. Cicero de duabus sententiis ita disputat, ut non obscure in severiorem Silani inclinet. Quoniam autem multi erant, qui ipsi Ciceroni metuentes, mitiorem sententiam secuturi videbantur, eos orat obtestaturque, ut omnia cogitatione omissa, nihil aliud, quam publicam salutem dignitatemque sibi in decernendo proponant. FABRICIUS.

I. **V**IDEO, Patres conscripti, in me omnium vestrum ora atque oculos esse

conversos : video vos non solum de vestro ac reipublicæ , verum etiam , si id depulsum sit , de meo periculo esse sollicitos. Est mihi jucunda in malis , et grata in dolore , vestra erga me voluntas ; sed eam , per deos immortales ! quæso , deponite , atque obliti salutis meæ , de vobis ac de liberis vestris cogitate. Mihi si hæc conditio consulatus data est , ut omnes acerbitates , omnes dolores , cruciatuque perferrem ; feram non solum fortiter , sed etiam libenter , dummodo meis laboribus , vobis populoque romano dignitas salusque pariat.

Ego sum ille consul , Patres conscripti , cui non forum , in quo omnis æquitas continetur ; non campus , consularibus auspiciis consecratus ; non curia , summum auxilium omnium gentium ; non domus , commune per-

fugium; non lectus, ad quietem datus; non denique hæc sedes honoris, sella curulis, umquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit. Ego multa tacui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodam dolore, in vestro timore, sanavi. Nunc, si hunc exitum consulatus mei dii immortales esse voluerunt, ut vos, Patres conscripti, populumque romanum ex cæde misera, conjuges, liberosque vestros, virginesque vestales ex acerbissima vexatione; templa atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrum ex foedissima flamma; totam Italiam ex bello et vastitate eriperem; quæcumque mihi uni proponetur fortuna, subeatur. Etenim, si P. Lentulus suum nomen, inductus a vatibus, fatale ad perniciem reipublicæ fore putavit; cur ego non læter meum

consulatum ad salutem reipublicæ prope fatalem exstitisse?

II. Quare, Patres conscripti, consulite vobis, prospicite patriæ, conservate vos, conjuges, liberos, fortunasque vestras: populi romani nomen, salutemque defendite; mihi parcere, ac de me cogitare desinite. Nam primum debeo sperare, omnes deos, qui huic urbi præsident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiam esse; deinde, si quid obtigerit, æquo animo, paratoque moriar: neque enim turpis mors forti viro potest accidere, neque immatura consulari, nec misera sapienti. Nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris carissimi, atque amantissimi præsentis mærore non movear, horumque omnium lacrymis, a quibus me circumsessum videtis: neque meam mentem non domum sæpe re-

vocat exanimata uxor, abjecta metu filia, et parvulus filius, quem mihi videtur amplecti respublica tamquam obsidem consulatus mei; neque ille, qui exspectans hujus exitum diei, adstat in conspectu meo gener: moveor his rebus omnibus, sed in eam partem, ut salvi sint vobiscum omnes, etiam si vis aliqua me oppresserit, potius, quam et illi et nos una reipublicæ peste pereamus.

Quare, Patres conscripti, incumbite ad reipublicæ salutem, circumspice omnes procellas, quæ impendent, nisi providetis. Non Tib. Gracchus, qui iterum tribunus plebis fieri voluit; non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est; non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in discrimen aliquod, atque in vestræ severitatis judicium adducitur: tenentur ii,

qui ad urbis incendium , ad vestram omnium cædem , ad Catilinam accipiendum, Romæ restiterunt: tenentur litteræ, signa, manus, denique uniuscujusque confessio: sollicitantur Allobroges: servitia excitantur: Catilina arcessitur: id est initum consilium, ut, interfectis omnibus, nemo, ne ad deplorandum quidem reipublicæ nomen, atque ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinquatur.

III. Hæc omnia indices detulerunt, rei confessi sunt, vos multis jam judiciis judicastis: primum, quod mihi gratias egistis singularibus verbis; et mea virtute atque diligentia, perditorum hominum patefactam esse conjurationem decrevistis: deinde quod P. Lentulum, ut se abdicaret prætura, coegistis: tum quod eum, et ceteros, de quibus judicastis, in custodiam

dandos censuistis ; maximeque quod meo nomine supplicationem decrevistis , qui honos togato habitus ante me est nemini : postremo hesterno die præmia legatis Allobrogum Titoque Vulturcio dedistis amplissima : quæ sunt omnia ejusmodi, ut ii, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione a vobis damnati esse videantur.

Sed ego institui referre ad vos, Patres conscripti, tamquam integrum, et de facto, quid judicetis; et de poena, quid censeatis. Illa prædicam, quæ sunt consulis. Ego magnum in republica versari furorem, et nova quædam misceri, et concitari mala jampridem videbam : sed hanc tantam, tam exitiosam haberi conjurationem a civibus, numquam putavi. Nunc, quidquid est, quocumque vestræ se

mentes inclinant, atque sententiæ, statuendum vobis ante noctem est. Quantum facinus ad vos delatum sit, videtis: huic si paucos putatis affines esse, vehementer erratis. Latius opinione disseminatum est hoc malum, manavit non solum per Italiam, verum etiam transcendit Alpes, et obscure serpens, multas jam provincias occupavit: id opprimi sustentando ac prolatando, nullo pacto potest: quacumque ratione placet, celeriter vobis vindicandum est.

IV. Video duas adhuc esse sententias: unam D. Silani, qui censet, eos, qui hæc delere conati sunt, morte esse multandos: alteram, C. Cæsaris, qui mortis poenam removet, ceterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. Uterque et pro sua dignitate, et pro rerum magnitudine in summa

severitate versatur. Alter eos, qui nos omnes, qui populum romanum vita privare conati sunt, qui delere imperium, qui populi romani nomen extinguere, punctum temporis frui vita, et hoc communi spiritu, non putat oportere: atque hoc genus poenae saepe in improbos cives in hac republica esse usurpatum recordatur: alter intelligit, mortem a diis immortalibus non esse supplicii causa constitutam; sed aut necessitatem naturae, aut laborum ac miseriarum quietem esse, itaque eam sapientes numquam inviti, fortes etiam saepe libenter oppetiverunt: vincula vero, et ea sempiterna, certe ad singularem poenam nefarii sceleris inventa sunt; quae municipiis dispertiri jubet. Habere videtur ista res iniquitatem, si imperare velis; difficultatem, si rogare: decernatur

tamen, si placet: ego enim suscipiam, et, ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omnium causa statueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare.

Adjungit gravem pœnam municipibus, si quis eorum vincula ruperit; horribiles custodias circumdat, et digna scelere hominum perditorum sancit, ne quis eorum pœnam, quos condemnat, aut per senatum, aut per populum levare possit: eripit etiam spem, quæ sola hominem in miseriis consolari solet: bona præterea publicari jubet: vitam solam relinquit nefariis hominibus: quam si eripuisset, multos uno dolore dolores animi atque corporis, et omnes scelerum pœnas ademisset. Itaque, ut aliqua in vita formido improbis esset posita, apud inferos ejusmodi quædam illi antiqui supplicia impiis constituta esse vo-

luerunt; quod videlicet intelligebant, his remotis, non esse mortem ipsam pertimescendam.

V. Nunc, Patres conscripti, ego mea video quid intersit: si eritis secuti sententiam C. Cæsaris; quoniam hanc is in republica viam, quæ popularis habetur, secutus est, fortasse minus erunt, hoc auctore, et cognitore hujusce sententiæ, mihi populares impetus pertimescendi: sin illam alteram; nescio, an amplius mihi negotii contrahatur: sed tamen meorum periculorum rationes utilitas reipublicæ vincat. Habemus enim a C. Cæsare, sicut ipsius dignitas, et majorum ejus amplitudo postulabat, sententiam, tamquam obsidem perpetuæ in rempublicam voluntatis: intellectum est, quid intersit inter lenitatem concionatorum, et animum

vere popularem, salutem populi consulentem.

Video de istis, qui populares haberi volunt, abesse non neminem, ne de capite videlicet civium romanorum sententiam ferat; is et nudiustertius in custodiam cives romanos dedit, et supplicationem mihi decrevit, et indices hesterno die maximis præmiis affecit. Jam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quæsitore gratulationem, indici præmium decrevit, quid de tota re et causa judicavit. At vero C. Cæsar intelligit legem semproniam esse de civibus romanis constitutam; qui autem reipublicæ sit hostis, eum civem esse nullo modo posse; denique ipsum latorem legis sempronianæ, jussu populi poenas reipublicæ dependisse: idem etiam ipsum Lentulum largitorem, et prodigum,

non putat , cum de perniciē populi romani, exitio hujus urbis, tam acerbe tamque crudeliter cogitarit, appellari posse popularem. Itaque homo mitissimus atque lenissimus non dubitat P. Lentulum æternis tenebris vinculisque mandare, et sancit in posterum, ne quis hujus supplicio levando se jactare, et in perniciē populi romani posthac popularis esse possit : adjungit etiam publicationem bonorum , ut omnes animi cruciatus, et corporis, etiam egestas ac mendicitas consequatur.

VI. Quamobrem sive hoc statueritis ; dederitis mihi comitem ad concionem, populo romano carum atque jucundum : sive Silani sententiam sequi malueritis ; facile me, atque vos a crudelitatis vituperatione defendetis ; atque obtinebo, eam multo levio-rem

fuisse. Quamquam, Patres conscripti, quæ potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo sensu judico. Nam ita mihi salva republica vobiscum perfrui liceat, ut ego, quod in hac causa vehementior sum, non atrocitate animi moveor (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate, et misericordia. Videor enim hanc mihi urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem: cerno animo sepulta in patria miseros atque insepultos acervos civium: versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi, et furor, in vestra cæde bacchantis.

Cum vero mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fati sperasse confessus est; purpuratum esse hunc Gabinium; cum exercitu venisse

Catilinam : tum lamentationem matrumfamilias , tum fugam virginum atque puerorum , ac vexationem vestalium perhorresco : et , quia mihi vehementer hæc videntur misera atque miseranda , idcirco in eos , qui ea perficere voluerunt , me severum vehementemque præbeo. Etenim quæro , si quis paterfamilias , liberis suis a servo interfectis , uxore occisa , incensa domo , supplicium de servo non quam acerbissimum sumpserit ; utrum is clemens , ac misericors , an inhumanissimus et crudelissimus esse videatur ? mihi vero importunus ac ferreus , qui non dolore ac cruciatu nocentis , suum dolorem cruciatumque lenierit. Sic nos in his hominibus , qui nos , qui conjuges , qui liberos nostros trucidare voluerunt ; qui singulas uniuscujusque nostrum domos , et hoc universum

reipublicæ domicilium delere conati sunt; qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in vestigiis hujus urbis, atque in cinere deflagrati imperii collocarent; si vehementissimi fuerimus, misericordes habebimur: sin remissiores esse voluerimus, summæ nobis crudelitatis in patriæ, civiumque perniciæ fama subeunda est.

Nisi vero cuipiam L. Cæsar, vir fortissimus, et amantissimus reipublicæ, crudelior nudiustertius visus est, cum sororissuæ, feminæ electissimæ, virum præsentem, et audientem, vita privandum esse dixit; cum avum jussu consulis interfectum, filiumque ejus impuberem, legatum a patre missum, in carcere necatum esse dixit: quorum, quod simile factum? quod initum delendæ reipublicæ consilium? largitionis voluntas tum in republica versata

est, et partium quædam contentio. Atque illo tempore hujus avus Lentuli, clarissimus vir, armatus Gracchum est persecutus: ille etiam grave tum vulnus accepit, ne quid de summa dignitate reipublicæ minueretur: hic ad evertenda fundamenta reipublicæ Gallos arcessivit, servitia concitavit, Catilinam evocavit, attribuit nos trucidandos Cethego, ceteros cives interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Cassio, totam Italiam vastandam diripiendamque Catilinæ. Vereamini, censeo, ne in hoc scelere tam immani ac nefando nimis aliquid severe statuisse videamini: cum multo magis sit verendum, ne remissione poenæ crudeles in patriam, quam ne severitate animadversionis nimis vehementes in acerbissimos hostes fuisse videamur.

VII. Sed ea quæ exaudio , Patres conscripti , dissimulare non possum : jactantur enim voces , quæ perveniunt ad aures meas , eorum , qui vereri videntur , ut habeam satis præsidii ad ea , quæ vos statueritis hodierno die , transigenda. Omnia et provisa , et parata , et constituta sunt , Patres conscripti , cum mea summa cura atque diligentia , tum multo etiam majore populi romani ad summum imperium retinendum , et ad communes fortunas conservandas voluntate : omnes adsunt omnium ordinum homines , omnium denique ætatum : plenum est forum , plena templa circa forum , pleni omnes aditus hujus loci ac templi. Causa enim est post urbem conditam hæc inventa sola , in qua omnes sentirent unum atque idem , præter eos , qui cum sibi viderent esse

..

pereundum, cum omnibus potius, quam soli perire voluerunt.

Hosce ego homines excipio, et scerno libenter: neque enim in improborum civium, sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. Ceteri vero, dii immortales! qua frequentia, quo studio, qua virtute ad communem dignitatem salutemque consentiunt? Quid ego hic equites, romanos commemorem? qui vobis ita summam ordinis consilii que concedunt, ut vobiscum de amore reipublicæ certent: quos ex multorum annorum dissensione ad hujus ordinis societatem concordiamque revocatos, hodiernus dies vobiscum, atque hæc causa conjungit: quam conjunctionem si in consulatu confirmatam meo, perpetuam in republica tenuerimus; confirmo vobis, nullum

posthac malum civile ac domesticum ad ullam reipublicæ partem esse venturum. Pari studio defendendæ reipublicæ convenisse video tribunos ærarios, fortissimos viros: scribas item universos; quos cum casu hic dies ad ærarium frequentasset; video ab amore debitæ pecuniæ, ab expectatione sortis, ad communem salutem esse conversos. Omnis ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorum. Quis est enim, cui non hæc templa, aspectus urbis, possessio libertatis, lux denique hæc ipsa, et hoc commune patriæ solum, cum sit carum, tum vero dulce atque jucundum?

VIII. Operæ pretium est, Patres conscripti, libertinorum hominum studia cognoscere; qui sua virtute fortunam hujus civitatis consecuti, hanc vere suam patriam esse judicant; quam qui-

dam hinc nati, et summo nati loco, non patriam suam, sed urbem hostium esse judicaverunt. Sed quid ego hujusce ordinis homines commemorem, quos privatae fortunae, quos communis respublica, quos denique libertas ea, quae dulcissima est, ad salutem patriae defendendam excitavit? servus est nemo, qui modo tolerabili conditione sit servitutis, qui non audacium civium perhorrescat; qui non haec stare cupiat; qui non tantum, quantum audet, et quantum potest, conferat ad communem salutem voluntatis.

Quare si quem vestrum forte commovet hoc, quod auditum est, lenonem quemdam Lentuli concursare circum tabernas, pretio sperantem sollicitari posse animos egentium atque imperitorum: est id quidem coeptum atque tentatum; sed nulli sunt

inventi tam aut fortuna miseri, aut voluntate perdit, qui non ipsum illum sellæ, atque operis, et quæstus quotidiani locum; qui non cubile, ac lectulum suum; qui denique non cursum hunc otiosum vitæ suæ, salvum esse velint: multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt: immo vero (id enim potius est dicendum) genus hoc universum amantissimum est otii: etenim omne eorum instrumentum, omnis opera ac quæstus, frequentia civium sustentatur, alitur otio; quorum si quæstus, occlusis tabernis, minui solet, quid tandem incensis futurum est?

Quæ cum ita sint, Patres conscripti, vobis populi romani præsidia non desunt; vos ne populo romano deesse videamini, providete.

IX. Habetis consulem ex plurimis

periculis, et insidiis, atque ex media morte, non ad vitam suam, sed ad salutem vestram reservatum: omnes ordines ad conservandam rempublicam mente, voluntate, studio, virtute, voce, consentiunt: obsessa facibus et telis impiæ conjurationis, vobis supplex manus tendit patria communis: vobis se, vobis vitam omnium civium, vobis arcem, et capitolium, vobis aras penatium, vobis illum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternum, vobis omnia templa deorum, atque delubra, vobis muros, atque urbis tecta commendat. Præterea de vestra vita, de conjugum vestrarum, ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis vestris, hodierno die vobis judicandum est.

Habetis ducem, memorem vestri, oblitum sui; quæ non semper facultas

datur : habetis omnes homines , universum populum romanum , id quod in civili causa hodierno die primum videmus , unum atque idem sentientem. Cogitate , quantis laboribus fundatum imperium , quanta virtute stabilitam libertatem , quanta deorum benignitate auctas exaggeratasque fortunas una nox quam pene delerit. Id ne umquam posthac non modo confici , sed ne cogitari quidem possit a civibus , hodierno die providendum est. Atque hæc non ut vos , qui mihi studio pene præcurritis , excitarem , locutus sum ; sed ut mea vox , quæ debet esse in republica princeps , officio functa consulari vidéretur.

X. Nunc , Patres conscripti , ante , quam ad sententiam redeo , de me pauca dicam. Ego , quanta manus est conjuratorum , quam videtis esse per-

magnam , tantam me inimicorum multitudinem suscepisse video ; sed eam esse judico turpem , et infirmam et contemptam , et abjectam. Quod si aliquando alicujus furore et scelere concitata manus ista plus valuerit , quam vestra , ac reipublicæ dignitas ; me tamen meorum factorum atque consiliorum numquam , Patres conscripti , poenitebit. Etenim mors , quam illi mihi fortasse minitantur , omnibus est parata ; vitæ tantam laudem , quanta vos me vestris decretis honestastis , nemo est assecutus. Ceteris enim semper bene gestæ , mihi uni conservatæ reipublicæ gratulationem decrevistis.

Sit Scipio clarus , ille , cujus consilio atque virtute Annibal in Africam redire , atque ex Italia decedere coactus est : ornetur alter eximia laude

Africanus, qui duas urbes huic imperio infestissimas, Carthaginem Numantiamque delevit : habeatur vir egregius, L. Paulus, ille, cujus currum rex potentissimus quondam et nobilissimus, Perses honestavit : sit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione et metu servitutis liberavit : anteponatur omnibus Pompeius, cujus res gestæ, atque virtutes, iisdem, quibus solis cursus, regionibus ac terminis continentur : erit profecto inter horum laudes aliquid loci nostræ gloriæ ; nisi forte majus est patefacere nobis provincias, quo exire possimus, quam curare, ut etiam illi, qui absunt, habeant, quo victores revertantur.

Quamquam est uno loco conditio melior externæ victoriæ, quam domesticæ ; quod hostes alienigenæ aut

oppressi, serviunt, aut recepti, beneficio se obligatos putant : qui autem ex numero civium dementia aliqua depravati hostes patriæ semel esse cœperunt; eos, cum a perniciæ reipublicæ repuleris, nec vi coercere, nec beneficio placare possis. Quare mihi cum perditis civibus æternum bellum susceptum esse video; quod ego vestro bonorumque omnium auxilio, memoriaque tantorum periculorum, quæ non modo in hoc populo, qui servatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus ac mentibus semper hærebit, a me, atque a meis facile propulsari posse confido; neque ulla profecto tanta vis reperietur, quæ conjunctionem vestram, equitumque romanorum, et tantam conspirationem bonorum omnium perfringere et labefactare possit.

XI. Quæ cum ita sint, Patres conscripti, pro imperio, pro exercitu, pro provincia, quam neglexi, pro triumpho, ceterisque laudis insignibus, quæ sunt a me, propter urbis vestræque salutis custodiam, repudiata, pro clientelis, hospitibusque provincialibus, quæ tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quam comparo; pro his igitur omnibus rebus, et pro meis in vos singularibus studiis, proque hac, quam conspicitis, ad conservandam rempublicam diligentia, nihil aliud a vobis, nisi hujus temporis, totiusque mei consulatus memoriam postulo; quæ dum erit vestris mentibus infixæ, firmissimo me muro septum esse arbitrabor. Quod si meam spem vis improborum fefellerit, atque superaverit; commendo vobis parvum meum filium; cui profecto satis erit

præsidiū, non solum ad salutem, verum etiam ad dignitatem, si ejus, qui hæc omnia suo solius periculo conservaverit, illum esse filium meminertis.

Quapropter de summa salute vestra, populi que romani, Patres conscripti, de vestris conjugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius urbis tectis ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deque universa republica decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter. Habetis enim consulem, qui et parere vestris decretis non dubitet, et ea, quæ statueritis, quoad vivet, defendere, et per se ipsum præstare possit.

FINIS.

...is, la seule chapelle
le trois cents convertis,
autres, abjurer sainte-
s entre les mains de ses
euse d'avoir conservé si
incelle de ce feu divin
au allumer au monde !
terre revient à soi ; si ce
ient un jour à sanctifier
où il a été mêlé par ces
a postérité la plus éloi-

D'ANGLETERRE. 19

des mutations, on trou-
les sont causées, ou par
ar la violence des prin-
des princes. négligeant

passions des autres, et ne peut pas même
obtenir que le monde le laisse en repos
dans ce sentier solitaire et rude, où il
grimpe plutôt qu'il ne marche. Accourez
dit S. Grégoire, Puissances du siècle
voyez dans quel sentier la vertu cher-
doublement à l'étroit, et par elle-
et par l'effort de ceux qui la persé-
secourez-la, tendez-lui la main
vous la voyez déjà fatiguée
qu'elle soutient au-dedans con-

6

ORAI SON FUNÈBRE

a parlé en ces termes du temps du roi Chil-
debert, et s'il a élevé si haut la race de
Mérovée, jugez ce qu'il auroit dit du sang
de S. Iouis et de Charlemagne. Issue de

porteroient les consécutions que presseroient

Cicero, Marcus Tullius,

In Catilinam orationes quatuor

Amstelodamum 1794

A.lat.b. 347 f

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10244322-5